

Tarihyazımında Gerçekliğe Erişim Sorunu ve Yaşamöyküsü *The Problem of Accessing Reality in Historiography and Biography*

Öğr. Gör. Engin DENİZ*

Özet

Çalışmamızda ilk olarak geçmiş gerçekliğin biricikliğine karşın tarihyazımında farklı hakikat algılarının ortaya çıkış zeminini ve bunun oluşturduğu sorunlar irdelenmiştir. Burada bir tarihsel araştırmada çözüm oluşturmak istenen sorunların, cevap aranan soruların araştırmacıyı kaçınılmaz olarak konusuna bağlamsal bir körlükle yaklaştırdığını, bunun da yaklaşımın doğasından kaynaklanan bir unsur olduğunu ortaya koyduk. Öte yandan, tarihyazımı üzerinden ortaya konulacak bilgilerin çelişkilerden arındırılıp onda yapısal tutarlılık sağlamak için mantığa başvurmak kaçınılmazdır. Bundan ötürü, varlığın mantık ilkeleri ile ilişkisini tartıştık. Varolanların bilgisini mantığın özdeşlik ilkesi üzerinden bilim ülküsü bağlamında değerlendirdik. Bununla beraber, süregelen bir hareketin dolayısıyla da her an değişimin bulunduğu evrende oluşan değişmezlik-süreç karşıtlığı ile madde düzleminde özdeşliğin olanaksızlığı, tarih bilimlerini, deney ile gözleme dayalı olarak bilgi üretme iddiasındaki diğer bilim dallarıyla bilimsellik temelinde bir araya getirdiğini ifade ettik. Sonraki aşamada, bilimselliğin zamanla değişen ölçütlerine işaret edip, bilimsel tarihçiliğin ölçütlerinin gelişimini ele aldık. Aynı zamanda bu ölçütlerden uzaklaştıkça ortaya çıkan bilim dışı tarihçiliği de masaya yatırdık. Yine bilim dışı tarihyazıcılığında popüler ve akademik olan çalışmaların temel özelliklerini ortaya koyduktan sonra tarihi, edebiyatın bir kolu olarak gören eğilimleri, temellendirme denemeleri üzerinden değerlendirmeye tabi tuttuk. Son olarak tarihyazımında yaşamöyküsüne yer vermenin olanağını, konu hakkında geliştirilen itirazlarla birlikte ele aldık.

Anahtar kelimeler: *Bilimsel tarihçilik, bilim dışı tarihçilik, tarihyazımı, yaşamöyküsü, popüler tarih, bilgi kuramı, tarih bilimleri, özdeşlik, yöntem.*

---

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi; Çankırı Karatekin Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Öğretim Görevlisi, engin.dnz@gmail.com

Abstract

This research is based on the seeking solutions for problem of accessing reality in historiography. We firstly analysed the emergence of reality's different perceptions despite the uniqueness of reality as a basic issue in historiography. Besides, every researcher should have questions as a guide of his research. We show that, those questions causes researcher to confront a contextual blindness. This is an inevitability arising from the nature of the research. That contextual blindness is the price that we pay to see a thing. Moreover, it is essential to apply the logic principles to clear the information from contradictions and mistakes in historiography. That is also inevitable to ensure structural consistency. Therefore, we discussed the relation between existence and the logic principles. We evaluated the knowledge of existence on the basis of the principle of identicalness in the context of the science's ideal. Furthermore, when we consider the relation between things in the real world with the principle of identicalness we could say that the sciences, which is based on observation and experimentation, has no difference with science of history in the basis of science. We pointed to the time-varying criteria of science and theory of knowledge. We have, however, overseen the development of the criteria of scientific historiography. In addition, we dealt with the unscientific historiography that emerged from lack of the scientific criteria of its time. We have also revealed the character of today's unscientific historiography in popular and academic way. Eventually, we discussed the place of biography in historiography via R. Collingwood's argumentation.

Keywords: *Science of history, unscientific history, historiography, biography, popular history, theory of knowledge, history's sciences, identicalness, method.*

Halide Edib'in yaşamöyküsünü kaleme alma girişimi,¹ belirli bir öznenin tarihsel araştırmaya konu kılınmasının oluşturduğu sorunlara eğilmeyi, tarihyazımında atılması gereken ilk adım olarak karşımıza çıkarttı. Çünkü bütün işlerde olduğu gibi tarihyazımında da anlam arayan her zihin, eylemi üzerine kafa yoran her düşünür, ortaya koyduğu bilginin dayandığı kuramın varlığıyla yüzleşmekten kaçınmaz. Bu yüzleşmenin ardından kuram inşasına yönelme yahut başkalarınca inşa edilmiş belirli bir kurama göre bilginin üretimini tercih etme, seçilmesi gereken iki yoldan biri olur. Bu yol ayrımına hiç ulaşmadan girilen tarihyazıcılığı, belirli bir kuramsal dayanaktan yoksun bilgi dizgesi olmaktan öte muhtemelen birdiğeriyle çelişkili kuramlara göre ortaya konulduğu için kaçınılmaz olarak yapısal tutarsızlıklar barındırır. Bu farkındalıktan uzaklığın oluş-

---

¹ Elinizdeki bu çalışma, Halide Edib'in yaşamöyküsünü konu edinen ve devam etmekte olan doktora tezinden çıkartılmıştır. Çalışmanın aslında tasarlanmamış olan "Özet" "Giriş" ve "Sonuç" başlıkları altında yer alanlar, yayınlanması için gereken biçimsel uzantılar olarak burada yerini almıştır. Çalışmamızın İngilizce özetini tashih eden Murat Özata Beyefendiye, Doktora çalışmamız sırasında mütemadiyen fikir teatisinde bulunduğumuz Ebubekir Keklik Beyefendiye elinizdeki metnin tashihiyle de sağladığı katkılardan ötürü müteşekkirimiz.

turduğu sorunlar bununla da sınırlı kalmaz. Burada temelde bu sorunlara eğil-meyip tarihyazımında gerçekliğe erişim bağlamında yaşamöyküsünün yeri üze-rine duracağız.

Gerçeklik, Hakikat Algıları ve Bağlamsal Körlük

Tarih, Türkçede bir çift anlam içeriğiyle döllelenmiştir. Kavram ilk anlamıyla yaşanılmış geğmişe ötekiyle de bu geğmişi ele alan bilime işaret eder. Yaşanılmış geğmiş olarak tarihin sarsılmaz gerçeklięi² bu gerçekliğin bilgisine aynı sar-sılmazlıkla sahip olunabileceği fikrini ilk anda akla getirir. Bu da yaşanılmış geğmiş olarak *tarihi*, onu ele alan bilim olarak tarihe adeta eşitleyen bir yakla-şımı beraberinde getirmiştir. Böylece hemen ilk adımda baş sorun boy gösterir: Bu, tarihyazıcılığı için herhangi bir Şeyi olduğu gibi yazıya dökebilmeye duyulan inanç, okur içinse, yazının olaya geri götürdüğü mükemmel bir düzlem telakkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih okuryazarı olarak tarihçi, bu noktada çoğun-lukla sorunu fark etmemenin rahatlığıyla metnini inşa eder.³ Sorunun farkında-lığını da çok kere çözümlen karanlık bırakılarak örtbas edililişi takip eder. Böyle-likle çoğunun doğumlekesi taşıdığı tarihyazım örnekleri zuhur eder. Ender ola-rak çözümlen oluşturma çabası ortaya konur. Bu durum için geçerli ve haklı olarak Popper: *“Ne zaman bir sorunun çözümlenü bulduğumuza inansak” der “amacı-mız çözümlen savunmak değil, tersine tüm olanaklarımızla onu çürütme olmalı-dir.”* (Popper 2005: 28). Biz de öncelikle kalkıştığımız işin olanaklı kılmasını sağ-layan, tarihyazıcılığının ardındaki bu temel inanca saldırmakla başlayacağız. Bu çürütme denemesi geçerli bir tarihyazıcılığının olanağını aramak için zaruri ol-duğu kadar hesabı verilmemiş bir adım atmaktan da bizi alıkoyacaktır.

Geğmiş ve onun bilgisi üzerine eğilince, *“İnsan gözle değil akılla görür”* diye Türkçedeki güzel bir deyiş hatıra geliyor: Deyişteki akılla görmekten, herşeyden önce görmenin yahut görüş sahibi olmanın gözle gerçekleştirilen fiziksel bir olayın ötesine zihinsel bir faaliyete, biçimlendirilmif bir bakışa göndermede

---

² Bu gerçekliğin dolayısıyla da varoluşun sarsılmazlığını Descartes gibi temellendirmek isteyen düşünürler bir yana, varoluşun dolayısıyla da onun serüveninin tümünden reddini temellendirmek isteyen düşünürlerle de karşılaşıyoruz. Buna örnek olarak, Gerogias'ın meşhur *“hiçbir Şey yoktur”* yargısını verebiliriz. Bir Şey yoktur, zira olsaydı o da başka bir Őeyden olmalıydı, der, böylelikle varoluşun bir zincirleme olarak öncesine dayanan bir başka varoluşu, bir ilk varlığı zorunlu kılma-sı, onu, mevcudiyetin yokluğu fikrine, mutlak anlamdaki yokluk olarak hiçliğe, getirmiştir. Konuy-la ilgili olarak bk. (Gökbek 2004: 40).

³ Kendilerini doğurtan en temel sorunların farkındalığından uzak böylesi metinlerin içerdieği bilgi-lerin ve bunlardan örölü öğreti, dizge yahut kuramların inanılan doğruluklarına böylece yürürlük-te oluşlarına belki ancak Feyerabend'in *“Ne olsa gider”* düsturuyla alan açılabilir. Söz konusu yaklaşımın temellendirilmesi için bk. (Feyerabend, Paul K. 1989: 33,34).

bulunduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten de tıpkı dil gibi bakış da kültürel bir inşa sonucunda ortaya çıkar. Zamanla evrilmiş, biçimlendirilmiştir. Öyle ki bakış, kimliğimizi oluşturan değer dizileri tarafından yönlendirilmiş ve açı kazanmıştır. Belirli bir ilginin yahut kaygının⁴ güdümüyle bakarız. Heidegger'in insan ancak düşündüğünü kitapta görür ifadesi⁵ biçimlendirilmiş bir bakışla görüş arasındaki ilişkiye çarpıcı bir şekilde işaret eder. Kuramsal olarak, biçimlendirilmiş bakışın biçimlendirici unsurları hakkında farkındalık öznel kanılardan daha çok arınmış, öznelerarası geçerli veriler ortaya koyma imkânı taşıyacağı fikrine bizi yaklaştır- sa da bakış, düşünüş, görüş ile dil arasındaki kurulu ilişkiyi bir diğerinden yalıt- mak imkânsız gözükmetedir.⁶

Öte yandan görmek ile araştırmak arasındaki ilişki bir kere fark edildi mi göğüslenmesi gereken yeni bir sorun belirir. Bu, kaçınılmaz olarak belirli sorular sormamızın bizi belirli yönde bir cevap aramaya koşullandırıp aslında her şeyi daha anlamlı kılabilcek bir başka bağlama karşı kör edebilmesi hadisesidir. Cevap oluşturulmak istenen böylece de araştırmaya yön veren sorulardan kay- naklı bağlamsal körlük, esasında bir şey görebilmenin ödemesi gereken bedel⁷ olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma sürecindeki kaçınılmazlıklardan biri

⁴ Şüphesiz ilginin de kaygılarımız gibi öncelikle içinde bulunduğumuz toplum ve çevrelediğimiz şartların oluşturduğu süreç tarafından şekillendirilmiştir. Cinsiyet, milliyet, din, ideoloji, yaş, zenginlik vb. unsurlar –ki bunlar sabit veri değildir hemen tamamında zamanla bir değişim olabi- lir- tarafından örülen ve beslenen kimlikle, ilgi ve kaygı arasında koparılamaz bir ilişki vardır.

⁵ (Türkiye'de/Türkçede Felsefe Üzerine Konuşmalar. 2010: 252). Burada, Fazlıoğlu'nun düşünce- nin dilden daha geniş olduğu yönlü iddiasının aksine bk. (a.g.e.: 253), Kökeni her ne olursa olsun düşüncelerimiz olmaksızın—Düşünmenin sınırlarını belirleyen dil, görmenin de sınırlarını belirle- miş olur- göremeyiz. Kuşatıldığımız çevreden yalnızca algılayıp ad koyduklarımızı yani dile kazan- dırdıklarımızı yani düşünmemize mal etmiş olduklarımızı görmüş oluruz. Yine belirli bir kültür zihninin işleyiş biçimine, o kültür içinde gerçekleşen öğrenim de sorunları kavrama ve çözüm üret- me yeteneğine belirli bir yön tayin eder. Ancak soruna tümüyle yabancı bir kültür ortamı, geçerli bir çözüme kapı aralayacak imkânları bahşetmeyebilir.

⁶ Bu imkânsızlık durumunun aksi halinde, kendisiyken hiçkimseymişçesine düşünüp eyleme ola- nağının olduğunu ve mantıkça da varolanların biricik olmadığını kabul etmiş oluruz. Sözkonusu soruna Feyerabend doğal yorumlar tartışması altında temas eder. Gözlemlerle içice geçmiş dü- şüncelerin varlığına vurgu yaparak, doğal yorumları eleminin düşünme ve algılama yeteneğini de elemek olduğunu belirtir. Doğal yorumları barındıran dilin yapıtaşlarını bulmaya çalışırken onun bir parçasını kullanıyoruz, diyerek sözkonusu olanaksızlığı başka bir yolla ifade eder. Bk. (Feyera- bend 1989: 79-85). Benzer şekilde Popper'da: “Kullandığımız dil, kuramları içermektedir: Dilimiz- de arı gözlem önermeleri yoktur” diyecektir (Popper 2005: 137).

⁷ Sorunun yokluğunun yanısıra soruların sırasıyla ve yerinde olmamasının sürüklediği körleştirici bağlamın tarihsel varlığına işaret eden ilginç olaylardan birisi, Musgrave'in ele aldığı, gezegenle- rin keşif öncesi gözlemlerinde karşımıza çıkar: “Lalande 1795'te Neptün'ü gördü, ama gezegenle- re ilişkin önceki inançlarına bağlı kaldığı için Neptün'ü keşfedemedi. Neptün nihayet 1848 yılında Adams ve Laverrier tarafından keşfedildi” (Musgrave 2013: 68).

olarak karşılaştığımız bağlamsal körlükle geçmişe ele alış önemli bir gerçekle bizi farklı bir yoldan yeniden yüzleştirmektedir. O da hiçbir şeyi aslında olduğu gibi göremeyecek oluşumuzdur. Böylece biricik gerçeklik karşısında onu ele alan sayıda hakikat algısı karşımıza çıkar.⁸ Bu durum tarihyazıcılığının ve tarihsel bilginin geçerlilik sorununu yeniden mesele haline getirir.

Geçmişin yegâneliğinin bir kaçınılmazlık olarak günümüzde çoklukla arzıendâmetmesi, farklı geçmişlerin yürürlüğe sokulabileceği bir düzlem oluşturmuştur. Geçmişe başka türlü ortaya koyma olanağının beraberinde getirdiği sorunlardan birisi de tarihin suiistimalidir. Napolyona izafe edilen “*tarih üzerinde uzlaşılmış yalanlardan ibarettir*” sözü bu bağlamda ele alınabilir.⁹ Fakat, yalan söylemek fiilinin hemen tüm dillerdeki varlığı doğruyu söyleme imkanına duyulan inancın da temel göstergesi olduğu unutulmamalıdır. Gündelik hayatta kullanılagelinen doğru ve yalan söyleme fiillerin tarihyazımında tekabül ettikleri karşılığı ortaya koymak kolay gözükmemektedir. Her şeyden önce geçmişe kasıtlı çarpıtma girişiminin yalan söylemeye karşılık gelebileceği hemen söylenebilse de meselenin bununla sınırlı kalmadığı, doğruyu söylemeye tekabül edecek bir karşılık arandığında ortaya çıkmaktadır. Zira tarihçinin biçimlenmiş bilinci, ulaşılan verilerin gerçekliği kavramada sınırlı araçlar olması ve muhatabı belirli bir istikamete yönlendirmesinin oluşturduğu sorunlara ek olarak verilerin bütününü ortaya koyma zorlukları sonra da bu verilerin seçilmesinde tasarlanan metinsel yapının ihtiyaçlarının belirleyiciliği, araştırmacının cevap aradığı sorularla ilgisiz tarihsel verilerin varlığı yine dilin gerçeği ortaya koymadaki kusurlu dođası¹⁰ gibi unsurlar göz önüne alınırsa gündelik dilde doğru söylemenin karşılığını

⁸ Gerçekleşmenin yahut gerçekliğin biricikliğiyle bu gerçeklik karşısındaki hakikat algılarının çokluğunun ayırımı yapamamış bir zihinsel işleyişin oluşturduğu söylemin bulanıklığı çeşitli şekillerle karşımıza çıkabilir. Fakat en ilginç örneklerinden birini Michel de Certeau, tam da bu mesele üzerine kafa yormasına rağmen, sergiler. Bk. (Certeau 2009: 5). Türkçedeki hakikat ve gerçeklik kavramlarının oluşturduğu anlam ayırımı, sorunu kavramaya imkân tanımaktadır. Kavramlar için bk. (Duralı 2013: 114).

⁹ Gerçekten de ilginç bir şekilde tarih için, çoğu kere uzlaşının olduğu yerde uzmanlığın olmadığı görüldür. Uzlaşı daha çok bilinmeyen üzerinde sağlanır. Bilhassa kitle rızası gözeten veya sermayecilikle bütünleşik icra edilen “*tarihçiliğin*” hedef kitlesinin dilini kullanarak oluşturduğu görece kurmaca geçmiş, uzlaşının zeminini oluşturur. Bu zemin üzerinden, piyasanın/halkın sevk ve idare ettiği bir tarih olarak *sermayeci/demokratik tarihin yükseldiği görüldür*. Böylece tarih, hem arz talep ilişkisinin yön verdiği sermayeci piyasa koşullarında tüketimi gerçekleşen bir ürüne dönüşmüş hem de kitlesel olarak talep edilen, geçmişin gerçekleşme biçiminin üretimini sağlamıştır. Bu düzlemde, artık bir uzmanlığa dayanmayan farklı bir geçmiş algısı farklı bir kimliğin işareti sayılır.

¹⁰ Kelimelerin birer soyutlamadan ibaret olmadığını ve onların kullanımıyla sahip oldukları düşünölen anlamların muhatap olunanlarca anlamlandırıldığı biçimde anlaşılacağını düşünmek bir kere kelimelerin de bir tarihi olduğu gerçeğini görmezden gelmektir. Öyle ki bu tarihselliği yok saymak, kelimelerin matematiksel bir tek anlamlılıkla fertler arasında anlam dolaşımını sağlayan

tarihyazımında açık seçik olarak ortaya koymak imkânsız gözükmektedir. Mesele yalnızca tarihyazımıyla da sınırlı kalmamaktadır. Zira nihai olarak bilgi kuramının temel sorusu olan “bir şey bilebilir miyiz?”¹¹ sorusu tarihyazımıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Çünkü bilgi tarihseldir. Tarihsel bilginin ancak belirli açılardan işaret edebildiği gerçekliğin başka bir biçimde ama gerçekte olduğu gibi ortaya koymak şüphesiz ki imkânsızdır. Bu bağlamda tarihsel bilgi, doğası gereği gerçekliğe erişim çabasının ürünüdür. Fakat aynı zamanda bağlamsal bir körlükle ortaya konulabilir bir hakikat algısıdır. Böylece bu bilginin doğruluğundan öte geçerliliğinden söz edilebilir.

Özdeşlik ve Ayrım: Bilginin Tarihsel Kökeni

Mutlak anlam arayışının da bir yansıması olan değişmez, sabit olanın bilgisinin edinme çabası süreklince değişimin olduğu evrende maddi olarak mümkün gözükmemektedir. Bu durum karşısında edinilen bilginin üretilen düşüncenin olabildiğinde hatalardan, yanlışlardan arındırılması bilimlerin temel uğraşı alanı olması kaçınılmazdır. Bilginin dayanması gereken kurama olan ihtiyaç buradan neşet eder. Tarih üzerine düşündüğümüz zaman, öncelikle ortaya çıkacak fikrin çelişkilerden arındırılıp onda yapısal tutarlılık sağlamak için mantığa başvurulması kaçınılmaz olur. Mantık söz konusu olduğu zaman işin bununla da sınırlı kalmayacağı görülür. Zira geçmiş gerçekliğin temel bir mesele olarak belirmesinin ardında oluş ile mantık arasında oluşan çelişki de karşımıza çıkar. Bu bağlamda mantığın, varolanların varlık sahnesine çıktığı tarih ile dolayısıyla varolanlar üzerinden varlıkla ilişkisine göz atmak yerinde olacaktır. Bu, tarih bilimleri ile doğa bilimleri arasındaki temel farklılığın teşhirine de imkân tanıyacaktır. Öncelikle, bilimsel bilginin üretilmesinde daima önemine vurgu yapıлып süreklince gözardı edilen mantığa, özellikle de temel ilkesi olan özdeşlik üzerine eğilmeliyiz. Mantığın çelişmezlik ve üçüncü halin imkânsızlığı ilkesinin de özü olan özdeşlik ilkesine baktığımızda A, A'dır¹² önermesini görürüz. Somut varlıkları temsilen harflerin kullanıldığı bu önermede, A'nın A'lığı hakkında hüküm verene dek geçen zamanla uğranılan dönüşüm söz konusu özdeşliği geçersiz kılar. Herhangi bir maddi unsur için özdeşlik ancak zaman ve mekân düzlemin-

---

ve zamanın bozuculuğuna boyun eğmez birer mükemmel araçlar olarak ele alınmasını beraberce getirir. Onların geçmişten bugüne ve fertten ferde bildirdiklerinde ne denli anlam uyumu sağladığı ayrı bir çalışma konusu olmakla birlikte belirli kilit kavramlar üzerinden anlamların değişim ve dönüşümünü ele alan Lewis'in, İslam'ın Siyasal Söylemi çalışmasına bakılabilir.

¹¹ Bu soruya farklı yollardan verilmiş geçerli bir cevap: “Gerçeğe yaklaşmak olasıdır” fakat “kesin bilgiye ulaşamayız” biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bk. (Popper 2005: 40-1).

¹² “Bir şeyin aynı şey olabilmesi için bir öge daima yeterlidir; bunun için eşitlikte olduğu gibi iki öge gerekmez” (Heidegger 1997: 11).

den kopartıldığında -ki bu da imkânsızdır- geçerlilik taşır. Zamanın en küçük birimlerinde gerçekleşen değişimle oluşan farklılık A'nın bir zamandaki A'lığının başka bir zaman dilimine doğru genişletmeye imkân tanımaz ki, bu da ilkenin A kendisiyken A'dır biçiminde kabul edilmesini zorunlu kılar. Bu bağlamda tarih-yazımında bir öznenen dahi söz ederken zaman boylamında çoğu kere bir genelleme yapmak kaçınılmaz olur. Çalışmamız bağlamında merkeze aldığımız özne olan Halide Edib üzerinden meseleyi somutlaştıralım: 1894 senesine gönderme yaparken ele aldığımız Halide Edib ile 1927 senesindeki Halide Edib artık uğradığı dönüşümden¹³ ötürü mantıken varlıkça bir ve aynı kişi sayılamaz.¹⁴ Böylelikle diyebiliriz ki, zaman boylamında bir öznenin kendisiyle özdeşliği kurulamaz. Böylece sanılanın aksine bir kaçınılmazlık olarak tikel olayların tarihi

¹³ Değişim ve hareket çok kadim bir tartışma konusudur. Antik Yunan düşünürleri arasında Parmenides'in hareket ve değişimin yalnızca görünüşte olduğu fikrinin tam karşısında Herakleitos'un "*değişmeyen tek şey değişimin kendisidir*" fikriyle durmaktadır. Değişimle ilgili antik Yunandaki tartışmalar için bk. (Gökberk 2004: 23 vd). Parmenides'in hareket halindeki şeylerin gerçekliğini yadsımaya karşın Aristoteles, devingen şeyin hareketi sırasında kalıcı olanın o şeyin doğası olduğunu ifade eder (Gasset 2011: 21-2). Aristoteles, bir şeyin doğası kendisini (gayesini) gerçekleştirmesi anlamına gelir diyecektir (Aristoteles 2013: 119). Niteliksel değişim, yer değişimi, varolma, yokolma meselelerinin gökbilim gibi farklı alanlarda oluşturduğu sorunlar ve yaklaşımlar için bk. (Feyerabend 1998: 79-97, 108, 111 vd). Her ne kadar hareket ve değişimin olmadığı bir düzlemde hiçbir anlamıyla tarihten söz edilemez ise de gerçekte değişimin kavranıp tespit edilebilmesi için bütün bu değişim içerisinde değişmeden kalan bir şeyin varlığını mantıkça kabule de mecburuz. Tarihyazıcılığı da bu kabulden bağımsız olarak icra edilemez.

¹⁴ Kundağındaki bir çocuğun ileride, yaşlılığında ölüm döşeğine düşmüş hali ile beraber göz önünde bulundurulduğunda gerçekleşen dönüşümün bilgisine sahip olmayan biri için artık bir ve aynı kişiden sözedilemez. Aradan geçen zamanla uğranılan dönüşümün oluşturduğu ayırım, bu kişinin kendisiyle fiziksel ve özellikle de zihinsel olarak özdeş kabul edilmesine manidir. Değişim ansızın, birdenbire değil de anbean gerçekleştiği için kişinin kendisiyle özdeşliğinin önündeki engel olarak ayırımın oluşması zamanın en küçük biriminde oluşur. Zamanla gerçekleşen başkalaşım kişiyi tanınmaz hale de getirebilir. Bir yaşamöyküsü yazarı ele aldığı özneyi sürdürdüğü ömür boyunca tek bir şahıs olarak ele alırken farkında olmasa da sürekli devinim ve değişimin olduğu yaşam sürecinde değişmeden kalan bir varlığa inanç duyar. Bu bağlamda, mantık ilkelerini ve bunların varlık alanına uygulanmasıyla karşılaşılan zorlukların tartışmaları için bk. (Öner 1969: 285-303). Savunduğumuz fikrin tam karşısında ise insana değişmezlik/dönüşmezlik atfedilir: "*İnsan karakteri sabittir*" der Schopenhauer "*Tüm yaşam boyunca aynı kalır*" Bir kimse için "*'karakterini değiştirmiş'* demeyiz, aksine *'onun hakkında yanlışmış deriz (...)* Bir kere çalan ömür boyunca hırsız olarak kalır"¹⁵ (Schopenhauer 2000: 60-1). Böylesi bir yaklaşıma dayanarak kişinin karakterinin tarihi ortaya konulacak olursa, hırsız yahut katil olarak doğduğu da iddia edilebilir. Buna karşın, haklı olarak Gasset "*İnsanoğlunun doğası yoktur*" der "*tarihi vardır*" (Gasset 2011: 39). İnsanı merkeze alan tarihyazıcılığının dayanacağı bilgi kuramının temel sorunlarından biri burada boy gösterir: Zira, değişimin sürekliliği insan karakterinin tarihsel olarak inşasını, özdeşliğin yitimi ise başkalaşımı beraberinde getirir.

de büyük ölçekli genellemeler yapılmadan kurgulanamaz.¹⁵ Yine tarih, yapısı gereği genellemelere başvurulmaksızın varlık bulamaz. Ayrıca zaman kesitleri arasında öncesi ile sonrası arasında gerçekleşmiş kesin bir kopuşa atıf yapılmayacağı mantıksal düzleme oturmuş olur. Zira, zamanın belirli bir anında kurulu bir değişim mekaniği adeta zembereği boşalmışçasına harekete geçerek öncesi ile sonrası arasında sınır tayin eden bir köklü ayırım oluşturmaz. Çünkü değişim apansız ve birdenbire değil anbeandır: yani özdeşliğin yitimi ve ayırımın oluşması belirli ve özel bir ana indirgenemez. Böylece tarihi zaman boylamında devirlere ayırma¹⁶ yahut herhangi bir kişiyi, yaşantısında uğradığı dönüşümler

¹⁵ Genellemelerin savaş, devrim gibi bazı olgularla sınırlandırıldığı yaygın yaklaşımın örneğini Carr'da da görmekteyiz. Bk. (Carr 1980: 84,89).

¹⁶ Zaman boylamında tarihin belirli bir devirlendirilişinin küreselleştirilmesi ve bunun üzerinden uzmanlık alanlarının oluşturulması tarihçilikte pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Avrupa merkezli tarihyazımının ürünü olan ve günümüzde dünya ölçeğinde kabul gören tarihi devirlendirmenin gelişim süreci ve getirilen belirli itirazlar için bk. (Necmettin Alkan 2009: 23-39). Tarihi çağlara ayırmada Heidegger'in zaman ve varlık üzerine fikirleri üzerinde durulmaya değerdir: *"zamanın kendisi geçip gider. Ancak sürekli olarak geçip gitmeyle zaman, zaman olarak kalır. (...) Yine de biz zamanı bir şey'e benzer birşey olarak hiçbir yerde bulmuyoruz."* diyerek tarihi çağlara ayırma fikrinde zamanın belirleyici bir merkez olarak ele alınmasının sakatlığına işaret etmiş olur. O, zamansal olarak *"Çağlar art arda gelişlerinde birbirlerini aşarlar"* diyerek Varlığın tezahürü olan varolanlar üzerinden tarihi çağlara ayırdığını dolaylı olarak ifade eder. Alıntılar için bk. (Heidegger 2001: 15, 21). Gerçekten de peşi sıra gelen çağların birdiğeriye taşmasına olanak sağlayan böylece de varolanların bütünlüğüne apansız kesikler atmayan olay/varolan merkezli bir tarihi devirlendirme elzem gözükmektedir. Ayrıca şurası açıktır ki, geçmişin mevcut takvimlendirilişi farklı toplumlara tecrübe etmedikleri bir geçmiş dayatmasının doğurduğu dehşetengiz sorunlardan sakınmak için milli/toplumsal olmalıdır. Zira zaman toplumsallaşmaktadır ve bu zamanın takvimlendirmesi de toplumsallaşma sürecine uygun olmalıdır. Takvimlendirmeler her kültüre özgü farklılıklar barındırır. Tarihseldir. Böylelikle denilebilir ki, dünya tarihi eşzamanlı yaşamış fakat çağdaş olmayan insanların tarihidir. Farklı milletler kendi kültürlerinin, kimliklerini oluşturmuş değer dizilerinin oluşum sürecine uygun bir geçmiş takvimlendirmesi belirlenmesi gereken tabii yoldur. Bu bağlamda her farklı medeniyete mensup milletler farklı çağlarda yaşayagelmiştir. Çağdaşlaşmayla bir toplum başka bir kültür/medeniyet dairesi içerisinde yer almak için kendi tarihi tecrübelerini değil de içerisinde bulunmayı tercih ettiği yahut içine girmeye zorlandığı kültür/medeniyetin tarihi tecrübesinin takvimlendirmesi üzerinden bir geçmiş inşa etmek durumunda kalır. Çünkü birlikte yaşam tecrübesine sahip olunmadığı, dönüm noktası olan deneyimlerde ortaklıkların kurulmadığı başka bir millet/medeniyet tarafından toplumsallaşmış zamanın benimsenmesi kendine yabancılaşmayı beraberinde getirir. Zamandaş toplumların çağdaş olmayan yüzleri ile tarih sahnesinde bulunması, tarihi daha da ilginç kılıyor. Mantıksal olarak çağdaş olup farklı zamanlarda yaşamış olan toplumlardan söz edilebilir fakat bunun tarihselliğinden söz etmek için öncelikle bir araştırma gerekmektedir. Eşzamanlı yaşamayıp çağdaş olma fikrinin Ayhan Bıçak'ın çalışmasına bakıldığında köklü olduğu anlaşılmalıdır: *"Zamanın döngüsel olmasının anlamı, dünyanın yaratıcının elinden çıktığında sahip olduğu 'kökensel kutsallığa' her yıl yeniden kavuşmasıdır. Zamanın sahip olduğu bu nitelikler aracılığıyla insan, dünyanın sonuna ve*

üzerinden farklı karakterler olarak ele alma¹⁷ alternatiflere kapalı bir genelleme iddiası taşıdığı oranda dogmatiktir. Kurulacak böylesi kapalı sistem olarak dogmatik yapıyı sakat kılan da olayların akışının bugüne tek bir kurguyla¹⁸ çıkarmayacak olmasından kaynaklıdır. Böylelikle diyebiliriz ki özdeşliği geçersiz kılan ayrımlar üzerinden evrensel bir bilimsel yasa çıkartılamaz. Zira farklılık ve benzerliklerin henüz bilinen evrensel geçerlilikte bir eş-ölçümü yoktur.

Öte yandan özdeşlik, ayırım ve tarihyazıcılığını bir arada düşündüğümüzde, özellikle de bir yaşamöyküsünü merkeze alan çalışmalarda, ne olduğu açık seçik ortaya konulmasa da süregelen değişim içerisinde değişime uğramadan kaldığı inancı üzerinden bir kişiyi ömrühayatı boyunca tek bir ad altında ele almaya olanak tanıyan, ortaklaşa inanç birikiminde de karşılaştığımız, tutarlılık için biçimce bağların gevşek tutulması yoluna başvurma, değişimin belirlenmesine olanak tanıyan bir sabit oluşturma olarak düşünülebilir.

Son olarak, süregelen hareketle kaçınılmazcasına uğranılan farklılaşma, şeyin zaman boylamında kendisiyle özdeşliğini yitirmesi ve artık kendisi ile arasında ayırım oluşturan bir başkalaşımı tecrübe etmesi, bilginin tarihselliği sonucunu beraberinde getirmektedir. Zira *“şimdi hakikat sahnesine çıktığı anda varlıktan yokluğa munkalib olur”*¹⁹ (Hocaoğlu 2011: 27). Böylece bilgiyi üretmede karşılaştığımız *“değişmeyi durdurarak, konu edinilen şeyin anlamını ortaya koymak ve anlaşılmasını sağlamak”* (Bıçak 2004: 105) bilgiyi daha oluşumu esnasında geçmişe ait bir ürün yapar. Bilginin tarihselliği gözardı edilmezse, bu tarihsel bilgiyi ortaya koymanın ancak bir çeşit tarihyazıcılığı ile mümkün olduğu da

---

yeniden yaradılışına ayinsel olarak katılarak, kökende gerçekleşen olayların çağdaşı olmaktadır” (Bıçak 2004: 116).

¹⁷ Alexander İsrail Parvus Helphand üzerine yaptığımız çalışmada, uğradığı dönüşüm üzerinden sahip olduğu isim kalabalığından da faydalanarak onu farklı ad/karakterler üzerinden ele aldık. Bunun temellendirmesi için bk. (Deniz 2011: 14).

¹⁸ Anlam kargaşasının önünü almak adına bazı kilit kavramların anlam çerçevelerinin çizilmesi yerinde bir adım olacak: Burada, kurgu ile kast edilen tarihsel verileri anlamlı kılacak belirli bağlam üzerinde düzenli ve dizgeli olarak ortaya koymaktır. Yine bir kurgu ile kendisini ortaya koyan kurmacada, tarihsel verilere bağlılık yahut başvuru aranmaz. Bilim kendisini bir kurgu ile ortaya koyar. Bilimsel olmayan kurgu ise kurmaca unsurlara dayalıdır. Yani kurmaca unsurlara dayalı olarak yapılan kurgu ile bilim dışı bir sahada iş görülür ki bu da sanattır.

¹⁹ *“Söz gelimi iki kişi karşılıklı konuştuğu zaman, birbirleriyle ‘aynı anda konuştuklarını’ düşünürler; fakat bu bir vehimdir, sesleri ve görüntüleri birbirlerine bir ‘zaman içinde’ gitmekte, bu arada bir zaman aralığı geçmektedir; yani bu mükaleme bir ‘zaman aralığında’ vuku’ bulmaktadır. Burada bu zaman aralığının rölâtif olarak kısa oluşu, pratikte onu sıfır olduğu gibi düşünmesine yol açar; lakin yine rölâtif olarak daha uzun olan zaman aralıklarında işbu sıfır zaman aralığı duygusu çok aşikare bir surette kaybolur: güneşin görüntüsü arza 8 dakikada kutup yıldızının ışığı 86 yılda”* ulaşır (Hocaoğlu 2011: 28).

kabul edilir. Bu durum bilimsel bilgi ile tarihyazıcılığı arasındaki ilişkiyi ele almayı gerekli kılıyor.

Tarihin Bilimselliği ve Tarih Bilimleri

Bilim gerçek olanın kuramıdır. Gerçek olansa, kendisini sergileyen olarak mevcut olan şeydir (Heidegger 1998: 15, 25, 27). Varlığın dolayısıyla gerçekliğin kendisini sergilemesi ise tarihsel süreçte gerçekleşir. Böylece bir sistem yahut bilim olarak tarih ile kast edilen o dar alanın dışında varsayılan bütün bilimsel çalışmalarda da tarihle hatta bir çeşit tarihyazıcılığıyla karşılaşırız. Zira bilimsel bilginin temel özelliklerinden biri olarak kabul edilen birikimliliği kaçınılmaz olarak onun da tarih içinde yer alması sonucunu doğurmaktadır. Bilimsel bilginin doğrulanabilirliği yahut yanlışlanabilirliği için yine geçmişle veya geçmiş verilerle irtibat kurmak gerekliliği, dallandırılıp budaklandırılan bütün bilimsel uğraşları ve sistemleri bir çeşit tarihyazıcılığı ürünü olarak karşımıza çıkartmaktadır. Bu gerçek bizi tarih, bilim ve tarihyazımı üzerinde yeniden düşünmeye çağırıyor.²⁰ Gerçekten de tarih diye bir bilimden yahut disiplinden söz etmek, belirli bir insan etkinliğinin neden ötekilerden ayrılıp bu bilimin konusu haline getirildiğini cevaplandırmayı zorunlu kılar.

Diğer taraftan doğa bilimlerinin algı nesnelere arasında kurulamayacak olan özdeşlik aslında deney ve gözlem adı verilen işlemlerle gerçekte yapılanın tarihsel bir bilginin başka bir tarihsel bilgi tarafından doğrulanma yahut yanlışlanma çabasından başkası olmadığını önümüze koyar.²¹ Böylece diyebiliriz ki, doğa bilimlerinin de temeli tarihyazıcılığdır. Bilimlerin temelindeki tarihyazıcılığı, tarihi konusu belirli tek bir bilim olarak ele alma olanağını da ortadan kaldırır.

---

²⁰ Heidegger'in ifade ettiği şekliyle: *"Düşüncenin kendi işinden kopmaması, yalnızca işin yanında kalarak işle her defasında daha ilgili olmakta süredurmasına, aynı işin kendisi için artık daha tartışmalı bir hal almasına bağlıdır"* (Heidegger 1997: 32).

²¹ Deney ve gözlemin olanağına inanıp bunun üzerinden herhangi bir bilgiyi doğrulama veya yanlışlamaya girişen zihin, en azından nesnelere dünyası için geçmişin kendisini tekrarladığına yani elimizdeki herhangi bir nesnenin daha önceki bir zamandaki haliyle özdeş olduğuna dair inanç taşır. Geçmişin kendisini tekrar ettiği fikrinde insanları istisna görmeyen yaklaşımda da tarihin tekrerrü ettiğine dair inancı görürüz. İnsana istisnai yer açmayan bu yaklaşım tabii olarak doğa bilimlerindeki yöntemin tarih için de geçerli olduğunu ileri sürecektir. Nesnelere benzerlik ve ayrımla öznelere benzerlik ve ayrımın bir derecelendirmesi ve ölçümü yapılmış olmasa da aynı ad altında ele alınan nesnelere arasında ve yine herhangi bir nesnenin zaman boyu içinde kendisi ile arasında oluşan ayrımı yoksaymak yani bir özdeşlik varsayımı üzerinden elde edilebilecek bilginin kesin bir doğrulukla ele alınması onu bilim dışına iter. Böylece denilebilir ki bilimsel bilginin temel özelliği, şaşmaz bir doğruluğu kesinleşmiş bir geçerliliği bulunmayacağına dair şaşmaz bir kesinlik taşımasıdır.

Artık tarih, tarih bilimlerinin bütününe kapsayan genel bir adlandırma olarak ele alınabilir.²²

Öte yandan, bilginin dolayısıyla da dayandığı kuramın ve bilimlerin tarihsel-liği, tarih bilimlerini, bilimdışı bir etkinlik alanları olarak görmenin önündeki baş engeldir. Tarihsel olmayan, temelinde tarihyazıcılığı bulunmayan bir bilimden söz edilemez. Tarih bilimlerini bilimden saymamak gerçekte bilimin varlığını yahut olanağını yadsımaktır.²³

²² Doğal süreç ve tarihsel süreç olarak gerçekleştirilen kurmaca ayırım üzerinden geçmişin adeta ortadan yarılıp doğal sürecin tarihin konusu olmaktan çıkartılması hatta doğa bilimleri ve bir de tarih biliminden bahis açılması abestir. Bir kere tarih diye tek bir bilim dalından söz etmek zamanımızın bilim anlayışına ve uzmanlaşma becerilerine aykırı ve son derece iddialı bir genelleme içerir. Felsefenin, ilahiyatın, siyasetin, sanatın, iktisadın, hukukun, matematiğin, tıbbın, bildirişimin, gündelik yaşamın, savaşların, kurumların, nesnelere, üretim ve tüketim tekniklerinin ve daha başkaca şeylerin tarihlerinden söz edilebilir. Bu açıdan, üniversitede lisans seviyesinde öğrenim gören gerçekte neyin tarihçisi olur? Bütün bu alanlarda gerçekleştirilecek tarihyazımı öyküleştirme becerisi ve eski yazı okuyabilme, yabancı lisanlara hâkimiyet gibi dil yeteneklerinin de ötesinde bir donanım gerektirdiği açıktır. Üniversitelerimizdeki tarih bölümleri bu alanların hepsine birden uzmanlık sağlayıp öğretim yapamayacağına göre, yapılması gereken lisans seviyesindeki tarih bölümlerinin ilgili bilim dallarına dağıtılmasıdır. Her bilim dalı kendi tarihini araçtır-malı, lisansüstü seviyede bilimlararası bir çalışma alanı olarak belki kurulacak bir Tarih Enstitüsü çatısı altında farklı donanımlara sahip belirli bir tarih biliminde uzmanlaşmış bilimadamları topluluğunun birlikte çalışmasının sağlanması bu durumda yerinde bir adım olabilir. Geçici ama zorunlu acil bir seçenek olarak, tarih öğreniminin yanında zorunlu bir yandal öğrenimi gözükmemektedir. Açıkcası mevcut parçalanmış yapının varlığı sorundur. Bu sorun çözüme kavuşturulmazsa zamanla tarihsel bilginin sorumlu ve çok kısıtlı alan dışında tümüyle yüzeysel kalmasını beraberinde getirebilir. Mevcut yapı, belirli bir bilim dalıyla sıkıca ilişkili bir konunun kendisine vakıf olmadan geçmişini araştırma uzmanlığı olarak tarihçiliği beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte söz-konusu edilen bilim dalının tarihinden büyük ölçüde kopuk bir bilim uzmalığını beraberinde getirmektedir. Böylece yapılacak olan tarih araştırmalarının konuyla ilişkili bilim dallarının kendine özgü sorunlarından uzak olduğu için çoğunlukla kör kalacak. Buna karşın bahse konu bilim dalının uzmanları da konunun geçmişleriyle derin bir ilişki kuramadıkları için çalışmalarını yüzeysel ve anlamsız kalabilecektir.

²³ Bilimin olanağını yadsımadığını ifade ederek tarihi bilimdışı sayma yanılığından arınamayanların tarih anlayışlarında olduğu kadar bilim anlayışlarındaki sorun da göze çarpar. Bu sorumlu yaklaşımı Munslow'da açıkça görebiliyoruz. O: *"Tarih fizik bilimleri gibi doğrudan doğruya bilim-sellik iddiasında bulunamaz"* der, çünkü: *"tartışmasız olgular üreten deneysel ve nesnel bir süreç"* değildir (Munslow 2000: 15). Buna karşın Duralı, araştırmacı ile ele alınan konu arasında zaman kesitinin bulunmasından hareketle: *"insan-toplum-kültür aleminin kendisini doğrudan doğruya ele alan uğraşlardan -klasik mekaniğin teşkil ettiği- bilim ülküsüne en ziyadesiyle yaklaşan tarihtir"* diyecektir. Bk. (Duralı 1999: 124). Benzer bir yaklaşım için bk. (Gasset 1998: 45). Yine Gasset *"Tarih, yaşamımız olan temel gerçeğin bilimidir. Dolayısıyla içerisinde yaşadığımız en kesin güncelliğin bilimidir"* diyecektir. Bk. (Gasset 2011: 42). Collingwood ise bilimin, zaten bildiğimiz şeyleri bir araya getirmek değil, bilmediğimiz bir şeye yönelmek ve onu keşfetmek olduğundan hareketle tarihin bilim olduğunu ifade eder (Collingwood 2013: 42).

Tekrar pahasına ifade etmek gerekirse, süregelen bir hareketin dolayısıyla da heran değişimin bulunduğu evrende oluşan değişmezlik-süreç karşıtlığı ile maddi düzlemde özdeşliğin olanaksızlığı, tarih bilimlerini, deney ile gözleme dayalı olarak bilgi üretme iddiasındaki diğer bilim dallarıyla bilimsellik temelinde bir araya getirir.

Bununla birlikte, Tarih bilimlerinin varlığı geçmiş ele alan bilim dışı etkinlikler olmadığı anlamına gelmez, bu bağlamda biz gerek Türkçedeki yaygın kullanımın ortaya çıkarttığı anlam karmaşasını aşmak gerekse de geçmiş ele alan bilimsel ve bilim dışı etkinlikleri ifade etmek üzere, bilimsel tarih ve bilim dışı tarih kavramlarını kullanacağız.

Sınır İhlalleri: Tarihyazımında Bilim dışılık, Roman ve Hatırat

Tarihin bir bilim olması²⁴ bilim dışı bir tarihçiliğin var olmadığı anlamına gelmez. Buradaki bilimsellik vurgusunu sağlayan kıstaslara uygunluğun sınırlandırıldığı tarihyazıcılığı, şüphesiz zaman boylamında binlerce yıl ileriye yahut geriye götürüldüğünde yahut başka kültür ve medeniyet ortamlarındaki icrasında, geçerli kabul edilebilecek bir tutamağı, uygunluğun değişmez bir ölçütünü, bize vermez. Bu anlamda bulunduğu zaman ve mekânda bilimsel olarak kabul edilebilecek bir tarihyazıcılığı başka bir zaman ve mekânda bilim dışı²⁵ olarak görülebilir. Tıpkı bilim ve bilimsel bilgi gibi onu ortaya çıkartan kuram olarak yöntem

²⁴ "Tarih, yaşamımız olan temel gerçeğin bilimidir. Dolayısıyla içerisinde yaşadığımız en kesin güncelliğin bilimidir. Eğer güncelliğin Bilimi olmasaydı, Onun konusu saydığımız şu geçmiş nereden arayıp bulabilirdik ki? Bunun tersi yani alışlagelmiş olan, geçmiş arkada kalmış, soyut ve gerçek dışı bir şey saymak anlamına gelir" (Gasset 2011: 42-3).

²⁵ Tekniğin gelişimiyle, evrende yok olmayan ışık huzmelerinin bir araya getirilip geçmişe ait görüntüler üzerinden binlerce yıllık geçmiş şahid olabilecek müstakbel bir tarihçi farzedelim. Yahut günümüz bilimkurgu filmelerinin bolca işlediği gibi zamanda yolculuğun gerçekleştiği bir çeşit düzlemi tahayyül edelim. Böyle bir durumda günümüz tarihçiliğinin artık bilimsel kabul edilemeyeceği yeni bir evreye geçilmiş olacaktır. Kimbilir belki tarihçi artık, yapay tanıklığın mimarı olarak, olaylarla ilgilileri arasındaki buluşmayı gerçekleştirecektir. Varsayımlar bir yana, gerçekte ise şimdiden tam olarak öngöremeyeceğimiz başka birtakım gelişmeler mevcut bilim anlayışını kökten değiştirebilir. Bilim anlayışının tarihselliğiyle ilgili olarak bk. (Heidegger 1998: 15). Ayrıca bilimin ve bilgi kuramının tarihselliği reddedilip bunlar için evrensel olarak geçerli ölçütlerin olduğu -Collingwood'un *Tarih Tasarımı* adlı çalışmasında yaptığı gibi- kabul edilirse; bilimsel olana atfedilebilecek bir başlangıç noktası belirlenebilir. Zira bilimsel birikim ve kuramsal ilerlemenin yalnızca günümüzde ulaştığı nokta göz önünde bulundurulmuştur. Ama bilimin gelecekte ulaşabileceği noktalarla, bilimin varsayılan başlangıcı arasında sürekli büyümekte olan yarığın fevkaladeliliği, varsayılan başlangıç ile ulaşılan noktayı bazı ölçütler dizisi altında ele alma olanağını zamanla ortadan kaldırır. Aynı zamanda, bilginin ve onu ortaya çıkartan kuramın ölçütlerinde evrenselcilik daha şimdiden, bilinmeyen geleceğin bilim anlayışı için de geçerli ve yeterli kıstaslarla bilimsel faaliyet yürütüldüğünü iddia etmenin başka bir yoludur.

de tarihseldir (Feyerabend 1999: 131). Yöntembilimi de içine alan bilimin tarihselliği yeni yaklaşımların doğuşunun ve bilimdışı tarihçiliğin kavranış zeminini oluşturur.²⁶ şu da açıklıkla ifade edilmelidir ki herhangi bir tarihyazıcılığı ile ortaya çıkan metin her bir yargısıyla, yani bütünüyle bilimdışı sayılamayabilir. Bunun tam tersi bilimselliğin sağlanması bağlamında geçerlidir.

Kendisini sergileyen mevcut olan şeye gerçek, onun kuramına da bilim demiştik. Fakat, şeylerin kendisini sergilemesi olarak yüzleşilegelen olaylar gerçeğe ilişkin mutlak bir anlamı, öznelerarası geçerlilikteki bilgiyi bağrında taşısa dahi onu öylece bize sunmaz. Bu, böylece gerçeklik ve ona ilişkin oluşturulan hakikat algısının geçerlilik sorununu önümüze tekrar çıkarır. Bu soruna çözüm getirmek isteyen günümüz dünyasının bilimsel tarihçiliğinin temel özelliği, yapılan araştırmayla ulaşılan tarihsel verilerin gerçeğe uygunluğu geçerlilik ölçütü olarak kabul ederek inşa edilmiş bir hakikat algısı ile karşımıza çıkmak isteyişin bir ürünü olmalarıdır.

Tarihçiliğin bilim dışı icrasına bakıldığı zamansa, belirli bir tarifile kuşatılmayacak denli geniş bir sahada zengin bir yöntem yelpazesıyla iş görüldüğüne şahid oluruz. Temelde gerçekliğin gerçekleşme biçimini ortaya koyma amacı gütmeyen ama buna yönelik bir çaba ürünüymiş gibi kendisini sergileyen çalışmaların ardındaki tahmin edilen kaygı çeşitliliği muhtemelen dünya tarihinin hiçbir döneminde bilimselliğin bir ölçütü olarak görülmemiştir.²⁷ Çoğu kere

---

²⁶ Örnek olarak, İbn Haldun (Ö. 808 / 1406) kendisinden önceki tarihçiliği ele alırken, yalnız olayları ele alan sözkonusu tarihçilik anlayışını eleştirerek, olaylara şekil veren sebeplerin de araştırılmasının ve açıklanmasının gerekliliğine işaret eder (Bouamrane 1988: 271). Tarihçilerin geçmişe ilişkin geçerli bir hakikat algısı oluştırmada kişi eleştirisini yöntem olarak benimseyen, böylece kişinin güvenilirliği üzerinden aktardıklarının doğruluğuna kani olan tarihçilere getirdiği eleştiriler tarihyazıcılığı açısından bir kırılma noktası oluşturur (Arslan 1983: 15 vd). Böylece İbn Haldun, zamanı için bilimsel ve geçerli tarihyazıcılığını yeni bir bilgi kuramına/yönteme bağlamış olur. Fakat tarihyazımında süreyen bir tekâmülün olmadığı göze çarpar. Günümüzde *sözlü tarih* adı verilen çalışmalar buna iyi bir örnektir.

²⁷ Herhangi bir tarihyazımının mecrasının üniversite olması yahut halk tarafından beğenilerek satınalınan bir eser olarak market raflarında yerini alması, yani akademik yahut popüler olması bilimselliğine ilişkin herhangi bir ölçütü bize vermez. Bu bağlamda, Popüler tarihçilik üzerine ortaya koyduğu kapsamlı çalışmasında Ahmet Özcan'ın tarihçiliği popüler ve akademik olarak temelde ikiye ayırması sorunludur. Sözkonusu ayırım için bk. (Özcan 2011: 22, 25). Zira bilimsel bir tarihyazımının popülerleşmesi aynı şekilde bilimdışı bir tarihyazıcılığının da popüler olmayı amaçlamasına karşın bunu başaramaması muhtemeldir. Akademik tarihçilikte çoğu kere popüler ve bilimdışı tarihçilik ürünleri ortaya koyabilmektedir. O halde, akademik ve *popüler tarihçilik* bilimsel ve bilimdışı tarihçiliğin altında ele alınabilecek ürünlerle karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, akademik ve popüler tarihçilik, bilim ölküsü gözetilerek oluşturulacak bir tarihçilik sınıflandırılmasında belirleyici unsur olamaz.

kitlesel bir beğeni ile karşılık bulan bu tarihçiliğe “*halk tarihçiliği*”²⁸ (Yinanç 1999: 579) “*popüler tarihçilik*”²⁹ (Özcan 2011: 335) gibi adların verildiğini görmekteyiz. Ortaya konan ürünler ise çoğu kere tek yanlı ve ideolojik saplantılarla yüklü olup, duygudaşlık kurmaktan uzak bir taraflı saldırganlıkla bezelidir. Maslahat gözetip hitap edildiği düşünülen hedef kitlenin nahoş karşılayacağı durumlara karşı örtbas edici bir tavır alış da sıkça gözlemlenen bir durumdur. Yine ifadelerinden, tarihin melek ve şeytanların cirit attığı mutlak iyinin ve kötünün rol aldığı kutsal bir kitabı andırdığı sezilebilir. İnsanları yüceltme ve alçaltma yöntemiyle karşıtlık oluşturmak bir yana, mevzuların zihinlerde muhtemel bir sorun haline gelmesinin önü kesinlikçi bir söylemle alınır. Ayrıca çoğu kere tarihi roman havasında sürükleyici ve heyecan uyandırıcı bir şekilde ortaya konuldukları da görülmektedir.

İşte tam burada tarihçiliği çığırından çıkaran böyle sorunlu yaklaşımların mevcudiyetinin desteklediği ve tarihçiliği bütün veçheleriyle mahkûm eden bir başka eğilim belirir: o da edebiyatla tarihi aynileştirmektir. Bu eğilim içerisinde tarihin “*akla yatkın edebiyat*”³⁰ (Munslow 2000: 60) olarak ele alınmasının yanısıra, Froude’un ifadesiyle, tarihin “*istediğimiz her kelimeyi yazabileceğimiz, bir çocuğun harf kutusu*” (Carr 1980: 36) olarak görülmesiyle de karşılaşırız. Bir taraftan, “*Bir edebiyat formu olarak tarih; müzik, drama ve şiir gibi kültürel bir pratik*” olarak ele alınırken (Munslow 2000: 32) öte yandan romanla karşılaştırılır ve “*Biri gerçek, diğeri kurgu, düpedüz uydurma, deriz. Oysa gerçek dediğimiz tarih, çoğu zaman uydurmadır. Belki her zaman!*” (Özel 2018a: 9) denilerek bu aynileştirme farklı yollardan çarpıcı bir şekilde ifade edilir. Tarih bilimlerine karşı bu köktenci saldırılar, gerçekliği ortaya koyma çabasına karşı

²⁸ Mükrimin Halil Yinanç, ele aldığı devrin tarihçiliğini değerlendirirken durumu şöyle ifade eder: “*tarih hakkında hiçbir ilmi ve felsefi kanaate malik olmıyan; usuli tetkik ve tettebbua vakıf bulunmıyan hamiyetli veya şarlatan veya palavracı bir takım tahsilsiz, hadnâşinas ve cahil yazıcıların elinde kalmıştı*” (Yinanç 1999: 593).

²⁹ Akademik tarihçiliğin çeşitli maslahatlar gözeterek bilim dışı bir tarihyazımı icrasıyla ortaya çıktığı koşullarda, akademi dışı tarihçiliğin netameli görülen bu konuları işleyip popülerleşmesini, akademinin akademi dışı tarihyazıcılığı tarafından kuşatılması takip eder (Özcan 2011: 22). Ahmet Özcan’ın ifade ettiği gibi, konuya uzak insanların yanısıra tarihçiler de kendi uzmanlık alanı dışında bu popülerleşen tarihin söylemine teslim olur.

³⁰ “*Tarihin, tarihçi onu zorunlu formuyla, yani bir anlatı olarak yazana kadar okurlar için var olamayacağı*”nı ifade eden Munslow “*Nasıl bir anlatıcı olmaksızın bir anlatı imkânsızsa, tarihçi olmadan tarih de imkânsızdır*” der (Munslow 2000: 13, 17). Tarihin bütünüyle kurmaca olduğuna ilişkin bu imalar aslında Munslow’un kendi temellendirmesinin altını oymaktadır. Zira bilginin tarihselliği, onu elde etmek için tarihe başvuruyu kaçınılmaz kılar. Bu durumda yalnızca anladığı anlamdaki tarih değil bütün beşerî birikim ve her nevi bilimsel bilgi, dolayısıyla da Munslow’un kendi temellendirmesi de bir kurmacadır. Böylece kendi fikriyle çelişen ürünün mimarı olarak Munslow, eleştirisindeki çelişkinin kurbanı durumuna düşer.

mı yapılmaktadır? Kesinlikle hayır!³¹ Zira tarihi tümüyle uydurma olarak görüp, gerçekliğin kurmacada yani romanda bulunacağını ifade eden (Özel 2018b: 9) bir aşırılık var karşımızda. Hem romanın mertçe kurmaca olduğunu ortaya koymasından ötürü “*namert*” gördüğü tarihten makbul sayan³² hem de kurmaca olduğunu ilan etmesine rağmen romandan gerçekliğin çıkartabileceğini iddia eden (Özel 2018b: 9) bir yaklaşımla karşılaşıyoruz.

Çelişkiler yumağı görüntüsü veren bu sorunlu yaklaşımlara karşın, gerçekte, bilim olarak tarih ile sanat olarak edebiyat arasındaki tartışmasız gerçek olarak basit ve bariz fark;³³ bizden bağımsız nesnel bir gerçeklik var mıdır? sorusunda kendini açığa vurur. Zira, gerçek yoksa onun kuramı da olamaz. O durumda bilim ile sanat yahut tarih ile roman arasına bir ayırım konulamaz. Bütünüyle açıktır ki, tarihyazıcılığı kişilerden bağımsız bir gerçekliğin reddiyle varlık bulamaz. Bizden bağımsız, öncemizde ve sonramızda mevcudiyetini devam ettirecek bir gerçekliğin varlığı ve ona erişim olanakları reddedilince tarihin romandan yegâne farkı belki tarihin inşa ettiği metne muhatabını inandırmak için bin dereden su getirmesi, doğruluğunun tasdiki için ortaya koyduğu *belgesel* gözbağcılığı kalırdı. Bununla birlikte sanat yoluyla bilhassa şiir ve romanda tarihyazıcılığından daha parlak bir hakikat algısının inşa edilebileceği muhakkaktır.³⁴ İnsanın daha kuşatıcı bir biçimde ele alınabileceği de. Zira, roman hakikat algı-

³¹ Bu sorunun cevabı, iddia sahiplerince açıkça ortaya konmasa da belki de sorun son derece kişiseldir: Tarihinin, tanrılaştırılan geçmiş gerçekliğin günümüze gönderilmiş elçisi gibi kurumla boy göstermesi, geçmişe ilişkin bilgisini güncel ihtiyaç/yaklaşım/çıkartılar için peşkeş çekmesi, elindeki iktidar aracı olan bu büyülü gücü, hedef tahtasına oturtmuş olabilir. Ama, tarihsel bilgiyi böylece uydurma olarak değerlendiren bu yaklaşım hemen bir açmazla da karşılaşır: O da düşün-celerini temellendirirken kesinlikçi bir söylemle ve inandırıcılık isteğiyle yine tarih bilgisine başvurmasıdır. Doğru söylediğini ispat için bu yalancı saydığını tanık olarak çağırma eğilimini Özel'de ve Munslow'da görüyoruz. Yalancı tanığın göreve çağırılışı yazarların atıfta bulunduğumuz çalışmalarında sıkça görölmektedir.

³² Mustafa Özel ile yapılan söyleşi için bk. <https://www.arkakapak.com/genel/ilk-islami-romanimizi-ilk-batici-romancimiz-yazdi/> (01. 05. 2018)

³³ “Eğer olaylar olmasaydı, sorunlar da olmazdı, bilmece olmazdı, çözecek, bulup ortaya dökecek hiçbir giz olmazdı” der Gasset ve ekler: “Bilim olayların yorumudur” (Gasset 1998: 45).

³⁴ İşte böyleleri hakikat algılarının çarpıcı örneklerinden birini, “Celladıma gülümserken çektirdiğim son resmin arkasındaki satırlar” adlı şiirde görmekteyiz: “Ben İsmet Özel, şair, kırk yaşında./ Her şey ben yaşarken oldu, bunu bilsin insanlar/ ben yaşarken koptu tufan/ ben yaşarken yeni baştan yaratıldı kâinat/ her şeyi gördüm içim rahat/ gök yarıldı, çamura can verildi (...)” (Özel 2005: 119). şairin yaşantısından sahneler aktardığı satırlardaki gerçek dışılığın tarihyazımında karşımıza çıkması durumunda oluşturacağı sorun, Nietzsche'ye bakılırsa, çözülmüştür: “Sanatları baş tacı etmeyip de bu tür hakikat dışı etkinlik tarzını icat etmeseydik, bugün bilimin sağladığı hakikat dışılığa, yalancılığa sezmiz, son derece tahammül edilemez olacaktır” (Nietzsche 2011: 107).

larıyla yüklü gerçek dışı bir hikayedir.³⁵ Bilimsel sınırlandırma ve ölçütlerden yoksun biçimde geçmişle ele alan böylesi metinlerin renkliliği ve çarpıcılığı, ancak gerçeğin peşinden gittiğini düşünen ve kurmacada bunu bulacağına inanan kişiye tarihyazımı dışında bir seçenek oluşturabilir.

Öte yandan, tarih bilimini edebiyatın bir parçası olarak değerlendiren yaklaşımın geçersizliği tarihi roman gibi tarihle ilişkili edebi metinler içinse geçerlilik taşır. Gerçi geçmişin bilim dışı bir biçimde ele alınışı yalnızca tarihi roman gibi edebi metinlerde karşımıza çıkmaz. Kendisini tarih diye sunan ve akademide üretimi gerçekleştiren metinlerde de bu sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu bağlamda, bilim dışı tarihçiliğin temel özelliklerine baktığımızda, tarihyazımında dikkat edilecek bazı biçimsel usullerle sınırlandırılmış olduklarını, olay dizimi biçiminde inşa edilip süreç hissini oluşturmak adına öyküleştirmeye başvurulduğunu öte yandan tarihin temel konusu olan tefekkürün kapı dışarı edilmiş olduğu görülür. Çoğu kere de tarihyazıcılığının başka bir amaç için araçsallaştırıldığını, yani suiistimal edildiğini, ortaya konulan bilgilerin başkalarından aparma bir kuramsal dayanakla ve kaçınılmaz olarak kuramsal çelişkilerle dolu olduklarını görürüz. Akademi dışında, geçmişle ele alan metinlerin çoğunluğu da bu durumdadır. Akademideki belirli sayıdaki istisna bir kenara bırakılırsa tarih-yazıcılığı büyük oranda bilim dışı bir faaliyet alanı olarak göze çarpmaktadır. Öyle ki, tarihçilik mesleği çoğu kere bilginin dolaşımına nakliyeciler seferberliğinin telaşı içerisinde katkı sunarak icra edilir. Sorun çözme anlayışından uzak, kuramsal dayanaktan yoksun, belge neşriyatçılığı biçiminde, tabii olarak özgünlükten ırak, bir malzeme tedarikçiliğinin de tarihçilik olarak görüldüğünü söylemeliyiz.³⁶

Öte yandan bilimsel tarihçiliğe baktığımız zaman, gördüğümüz anlamlandırma çabasının tarihyazımında bir kaçınılmazlık olarak tarihsel olmayan verilerin de kullanımını beraberinde getirmekte olduğunu söylemeliyiz. Tarihsel olmayan bu veriler şimdi ve buranın bağrından çıkan tecrübenin ve akıl yürütme-

³⁵ Tanımlamamızı, romanı *“gerçeklerle dolu hakikatsiz hikâye”* olarak ele alan Özel’in ifadesinden yararlanma ve ayakları üzerine doğrultma yoluna giderek yaptık. Sözkonusu tanım için bk. (Özel 2018a: 11).

³⁶ Meslek içinden ve dışından olmak üzere, tarihçiliğe ve tarihe çarpık bakış çok boyutlu, tarihsel bir meseledir. Tarihciliğin bu şekilde icra edilme geleneği haklı ve acımasız eleştirileri beraberinde getirmiştir: Mesela A. Comte tarih için *“kısır anekdotların kör toplayıcıları tarafından akıldışı bir merakla çocukça biriktirilmiş önemsiz ayrıntılar”* diyecektir. Spencer ise, *“sosyolojinin tarihe ‘tıpkı büyük bir yapının etrafındaki taş ve tuğla yığınlarına yaslandığı gibi’* yaslanmakta olduğunu *“tarihçinin yerine getirebileceği en yüksek görevin karşılaştırmalı bir sosyolojiye malzeme oluşturmak üzere ulusların yaşamını aktarmak”* olduğunu ifade eder. *“Tarihçiler olsa olsa sosyologlar için hammadde toplayıcılarıdır. En kötü durumda, yapı ustalarına doğru türden malzeme bile sağlayamadıkları için bütünü yararsız ve anlamsız kalırlar”* diyecektir. (Burke 2011: 9).

nin bir sonucu olarak geçmişe deyim yerindeyse, sokuşturulur. Bilimsel tarihyazıcılığını bilim dışı tarihyazıcılığıyla romanlara yaklaştıran gerçekte budur. Zira burada gerçekliğin bir hakikat algısı olarak metin biçiminde teşekkülünde kaçınılmaz olarak başvurulan kurgulamadan fazla olarak bir de kurmaca ile karşılaşıyoruz. Bu kurmaca içerisindeki yargıların muhtemelen hatalı ve kanıtlanamayan yapılarının okuyucuya bildirilmesi yine bilimsel tarihyazıcılığının bir gereğidir. Çünkü bunlar elde edilmesi muhtemel yeni verilerle kanıtlanmaya ve ürütölmeye açık hükümler barındırır. Unutulmamalıdır ki, bu kurmaca unsurlar, geçmişin çarpıtılması amacıyla değil bütönlöklö olarak kavranılması için tarih yazımında yerini alır. Mesela doğum tarihi bilinmeyen bir şahsı ele alırken, onun doğumuna ilişkin herhangi bir kayıt bulmaksızın doğmuş olduğu varsayılır.³⁷ Yahut ölümine ilişkin herhangi bir kayıt bulunmayan bir Osmanlı yahut Romalı bugün artık yaşıyor sayılmaz. Örneklere genişletmek mümkün. İşte bilim olarak tarih, anlamlı bir bütönlök taşıyan metin oluşturabilmek için başvurduğu kurgulamada böylece doğruluğunda belgesel herhangi bir dayanağı bulunmayan yani tarihsel olmayan verileri, başka bir ifadeyle kurmaca unsurları da tarihyazımına yerleştirir.

Tarihyazımında insanın merkezi konumunu pekiştiren ve tarihsel veri sağlamada son derece önemli olan hatıratlar ise gerçek anlamda bir araştırmaya değil anımsamaya dayalı olduğu iin³⁸ bilimsel tarihyazıcılığı olarak kabul edilemez.³⁹ Tarih olma iddiasını taşıyan bazen de müşterek hatıralar olarak karşımıza çıkan sözlü tarih çalışmaları da bu bağlamda değerlendirilmelidir. Anımsamaya dayalı olmayan araştırmanın tarihyazıcılığı için yegâne meşru yol olarak kabul edilmesi, temelde nihai yargısı önceden belirlenebilecek bir çalışmanın kurgulanması sırasında ihtiyaç duyulan tarihsel verilerin yaratılmasına kapıların tümöyle kapatılması gerekliliğinde yatar. Sözlü tarih adı verilen gerçekte ise sözde tarih olan bu çalışmalar, yaşayan insanları tarihsel veri imalatının gerçekleştirildiği tezgâhta işlenecek birer malzemeye dönüştürürken gönlüne göre tarih yazmanın uygun koşullarını oluşturur. Yine açıktır ki tarih olma iddiasında-

---

³⁷ Hayatını ve fikirlerini doktora çalışmamıza konu kıldığımız Halide Edib'in doğum tarihi için bu durum geçerlidir. Onun doğumuna ilişkin birbirini yanlışlayan farklı tarihsel veriler mevcuttur. Bu veri çokluğunda herhangi birinin doğruluğu kesinliğe kavuşturulamadığı için onu doğmamış varsaymıyoruz.

³⁸ Anı ile tarih arasındaki farklılıklara ve hatıratın tarih sayılamayacağına ilişkin olarak bk. (Collingwood 2013: 308).

³⁹ Hatırat bir araştırmaya ve başkalarının aktarımına dayanarak değil, kişinin kendi anımsasına dayalı olarak kaleme aldığı metindir. Çoğu kere de tanıklık üzerinden kişinin kendisinden ziyade başkalarının hayatı ile ilgili olabilirler. Buna karşın özyaşamöyküsünü yazar, yaşantısını anlamlı kılacak bir bağlama oturtma isteğiyle dayanağı kendi hafızasının dışı olan tarihsel verilere yaslı olarak kaleme alabilir.

ki yazım ile dayandığı tarihsel verilerin bir arada inşa edilmesi ancak tarihçiliğin ilk örnekleriyle çağdaş olmakla mümkündür. Günümüz tarihyazımının bilimsellik ölçütlerinden keskin bir kopuşun ifadesi ve geçerlilikleri çökmüş kadim bilgi kuramlarına sığınışın yansıması olarak yükselen sözlü tarih çalışmaları tarihyazımının sınırları üzerine yeniden düşünmeyi gerekli kılıyor. Bu bağlamda, araştırılan özne ile konu edilen öznenin etkileşim içerisinde bulunmaması "*bir tarih araştırısının konuca sahip olması gereken nesnel şartların zaman boylamındaki sınırları*"nı belirler (Deniz 2011: 11-13). Bununla beraber tarihsel verilerin oynaklığının⁴⁰ artık mümkün olmadığı düzlem olarak *Toplumsallaşmış Zaman*⁴¹ kesitini tarihin yegâne araştırma sahası olarak önümüze koyar.

Tarihyazımının sınırları üzerine düşününce, bir de tarihin neyi konu edinebileceği sorunu belirir. Tarihin kendisine konu edinebilecekleri üzerinden tarihyazımının sınırlandırılması hakkında düşünüldüğü zaman, tefekkürün kendisi, onu ortaya çıkartan vakalar ve etkilerinin de gözlemlendiği bütün olayların tarihin konusu olduğu anlaşılır. Bu yüzden insana rengini veren herşeyin içinde olduğu bir tarih olarak yaşamöyküsü, tarihyazımının temel uğraşı alanlarından biri olmalıdır. Şüphesiz, düşünce-tefekkür ve onu ortaya çıkartan insanın tarihyazımında merkezi bir konum taşınması gerekliliğine karşın, tarihyazımının tarihine bakıldığı zaman insanın tarihten adeta kovulduğu görülecektir. Olayların, kurumların ve her türlü eylemin ardında yatan tefekkürden arındırılmış, öznesiz, insan izlerinin silikleştiği, tarihyazımlarının bu özelliğinin temellendirilmesi güç bir iştir. Doğal süreç ve tarihi süreç ayrımı üzerinden geçmiş birdiğinden yalıtılarak ikiye bölen Collingwood tarafından bu ilginç bir şekilde yapılacaktır: "*Düşünce-den başka hiçbirşeyin tarihi olamaz*" der haklı olarak, ardından: "*O zaman, örneğin bir biyografi, ne kadar çok tarih içerirse içersin, tarihsel olmamakla kalmayıp tarihe ters düşen ilkeler üzerine kurulmuştur. Sınırları biyolojik olaylardır, bir insan organizmasının doğumu ve ölümüdür: Çatısı bir düşünce çatısı değil, doğal süreç çatısıdır*" (Collingwood 2013: 374). İnsanın üremesinin ardında düşüncesizlik varsaymaya ve ölümünü kendi iradesiyle belirleme gücünü de tümünden yoksaymaya dayalı bu gerekçelendirme son derece sorunludur. Ayrıca

⁴⁰ Tecrübe edilen biricik geçmiş, zamanla birdiğinden belirgin bir farklılıklarla ortaya konulabilmektedir. Halide Edib'in geçmişini belirgin farklılıklarla ele aldığı özyaşamöykülerindeki anımsamaya dayalı unsurların değişime uğraması buna iyi bir örnek oluşturur.

⁴¹ Tarih biliminin araştırma alanına çekilebilecek sınırlandırmanın temellendirilmesi sırasında daha önce ortaya koyduğumuz *Temsili Tarih ve Toplumsallaşan Zaman* kavramlarının tafsilatlı izahı ve tarihyazımındaki yeri için bk. (Deniz 2011: 11-13). Söz konusu sınırlandırmakı adlandırma her ne kadar zamana gönderme yapsada temelde geçmişe yönelecek zihin olarak varolanın varlık sahnesine çıkışını sınır olarak belirler. İlkece failin faaliyette bulunmadığı zamanı tarihyazımına konu edebilmesidir.

belirli bir olayın değil ardında, akabinde düşünce-fikir üretimi ortaya çıkıyorsa kaçınılmaz olarak o olay da tarihin bir parçası olur. Bu bir deprem yahut medcezir gibi tabii bir olay olsa dahi. Zira düşüncenin tarihin konusu olduğu yerde, düşüncenin nedeni olarak görülen olaylar ve çevrelendiği koşullar da tarihin konusu olmak durumundadır. Tarih gerçekte birdiğeriyle ilişkili olan varolanların, yalıtılarak ele alınma hünerlerinin sergilendiği bir uğraşı alanı değil, aksine tamtekmil bir anlamlandırma için gerçekte sahip olunan bütün ilişkilere erişim cabasının ortaya konulduğu bilimdir.

Sonuç

İçinde bulunduğumuz şimdi ve buranın kısılcacında tekrarsız ama süreklince tecrübe ettiğimiz gerçekliğin, nasıl gerçekteymişe öyle ortaya konulmasının önünde çok sayıda aşılamaz engel mevcuttur. Süreç içerisinde süreklince gerçekteleşen özdeşliğin yitimi dolayısıyla şimdi ve buraya özgü olan gerçeklik anbean geçmişte kalır. Geçmiş gerçeklik üzerinden inşa edilen bilginin tamamı böylece tarihsel olmakla kalmaz bunun yanısıra insanın biçimlenmişliği tarafından şekilendirilen bir hakikat algısı ortaya çıkar. Bu durum da tarihyazıcılığı üzerinden oluşturulan bilginin gerçekliği ortaya koyma açasından sorunlu bir tabiatı olduğu gerçeğini önümüze koyar. Gerçekliğe erişim çabası işte bu sorunları belirleme ve oluşturdukları yanılığlardan arınmaya çalışmayı ve kaçınılmaz olarak da bilginin dayandığı kuramı ortaya çıkartmayı/inşa etmeyi beraberinde getirir. Bu çaba aynı zamanda bilginin bilimselliğinin ölçütlerini belirlemede temel tarihsel bir araçtır. Söz konusu araçlarla, kaçınılmazcasına bir tarihyazıcılığı ürün olarak ortaya çıkan bilginin ve ona dayalı olarak inşa edilen bilim, ideoloji, sanat, düzenek vesair yapıların tutarlılığı denetlenebilir, kurgusal yapısı çözümlenebilir ve kurmaca unsurların bunlarda oynadığı rol tespit edilebilir. Açıkcası, bilginin birikimliliği ve tarihselliği, tarihyazıcılığına dayalı olarak kendini ortaya koyması, tek başına tarih diye bir bilimden öte bilim(ler)in tarihi olarak tarih bilimlerinden söz ettirmeyi gerekli kılar. Böylece denilebilir ki, tarihin bilim olmadığına ilişkin her sayıltı, temelde bilimsel bilginin ve bilgi kuramının yadsınmasını da içinde barındırır. Bununla birlikte öncelikle kendi söyleminin geçerliliğinin altını oyar.

KAYNAKÇA

- 📖 Alkan, Necmettin. "Tarihin Çağlara Ayrılmasında 'Üç'Lü Sistem ve 'Avrupa Merkezci' Tarih Kurgusu." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2 (2009): 23-42.

- 📖 Aristoteles. *Politika*. Terc. Murat Temelli. İstanbul: Ark, 2013.
- 📖 Arslan, Ahmet. "İbni Haldun ve Tarih." *Tarih İncelemeri Dergisi* 2. 1 (1983): 9-30.
- 📖 Bıçak, Ayhan. *Tarih Düşüncesi I: Tarih Düşüncesinin Oluşumu*. İstanbul: Dergâh, 2004.
- 📖 Bouamrane, Chikh. "İslam Tarihçiliği ve Tarihlerine Bir Bakış." Terc. Nesim Yazıcı. *AÜİFD* 30 (1988): 265-277.
- 📖 Burke, Peter. *Tarih ve Toplumsal Kuram*. Terc. Mete Tunçay. 5.bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt, 2011.
- 📖 Carr, E. H. *Tarih Nedir?* Terc. Misket Gizem Gürtürk. İstanbul: Birikim, 1980.
- 📖 Certau, Michel de. *Tarih ve Psikanaliz; bilim ile kurgu arasında*. Terc. Ayşe-gül Sönmezay. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2009.
- 📖 Collingwood, R. G. *Tarih Tasarımı*. Terc: Kurtuluş Dinçer. 5. bs. Ankara: Doğu Batı, 2013.
- 📖 Deniz, Engin. *Alexander Israel Helphand (Parvus Efendi) 1867-1924, Hayatı ve Fikirleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2011.
- 📖 Duralı, Şaban Teoman. *Türkçenin Felsefe-Bilim Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh, 2013.
- 📖 Duralı, Teoman. "Tarihin Dayanılmaz Ağırlığı." *AÜİFD* 40. 1 (1999): 117-126.
- 📖 Feyerabend, Paul K. *Yönteme Hayır; Bir Anarşist Bilgi Kuramının Ana Hatları*. Terc. Ahmet İnam. İstanbul: Ara, 1989.
- 📖 Feyerabend, Paul. *Özgür Bir Toplumda Bilim*. Terc. Ahmet Kardam. 2. bs. İstanbul: Ayrıntı, 1999.
- 📖 Gasset, Jose Ortega Y. *Sistem Olarak Tarih*. Terc. Neyyire Gül Işık. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2011.
- 📖 Gasset, Ortega Y. *Tarihin Galilei'ciliği. Tarihsel Bunalım ve İnsan; Ortega y Gasset'ten Seçme Yazılar*. Haz. ve Terc. Neyyire Gül Işık. 2. Bs. İstanbul: Metis, 1998.
- 📖 Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*. 15. bs. İstanbul: Remzi, 2004.
- 📖 Heidegger, Martin. *Özdeşlik ve Ayrım*. Terc. Necati Aça. Ankara: Bilim ve Sanat, 1997.
- 📖 Heidegger, Martin. *Bilim Üzerine İki Ders*. Terc. Hakkı Hünler. İstanbul: Paradigma, 1998.
- 📖 Heidegger, Martin. *Zaman ve Varlık Üzerine*. Terc. Deniz Kanıt. Ankara: A Kitap, 2001.

- 📖 Hocaoğlu, Durmuş. *Tarih Kavramı: Res Gestae-Historia Rerum Gestarum. Türkiye’de Tarihyazımı*. İstanbul: Yeditepe, 2011.
- 📖 Lewis, Bernard. *İslam’ın Siyasal Söylemi*. Terc. Ünsal Oskay. 2. bs. Ankara: Phoenix, 2011.
- 📖 Munslow, Alun. *Tarihin Yapısökümü*. İstanbul: Ayrıntı, 2000.
- 📖 Musgrave, Alan. *Sağduyu, Bilim ve şüphecilik; Bilgi Kuramına Tarihsel Bir Giriş*. Terc. Nur Küçük. İstanbul: İthaki, 2013.
- 📖 Nietzsche, Friedrich. *şen Bilim*. Terc. Ahmet İnam. 3. bs. İstanbul: Say, 2011.
- 📖 Öner, Necati. “Mantiğın ana ilkeleri ve bu ilkelerin varlıkla ilişkileri.” *AÜİFD* 17. 1 (1969): 285-303.
- 📖 Özcan, Ahmet. *Türkiye’de Popüler Tarihçilik 1908-1960*. Ankara: TTK, 2011.
- 📖 Özel, İsmet. *Erbain; Kırk Yılın şiirleri*. İstanbul: Şule, 2005.
- 📖 Özel, Mustafa. *Roman Diliyle İktisat*. İstanbul: Küre, 2018.
- 📖 Özel, Mustafa. *Roman Diliyle Siyaset*. İstanbul: Küre, 2018.
- 📖 Popperi, Karl R. *Bilimsel Araştırmanın Mantiğı*. Terc. İlknur Aka ve İbrahim Turan. 3. bs. İstanbul: Yapı Kredi, 2005.
- 📖 Schopenhauer, Arthur. *İstencin Özgürlüğü Üzerine*. Terc. Mehtap Söyler. 2. bs. Ankara: Öteki, 2000.
- 📖 *Türkiye’de/Türkçede Felsefe Üzerine Konuşmalar*. İhsan Fazlıoğlu. Haz. M, Cüneyt Kaya. 2.bs. İstanbul: Küre, 2010.
- 📖 Yinanç, Mükrimin Halil. *Tanzimattan meşrutiyete kadar bizde tarihçilik*. Tanzimat. C.II. İstanbul: MEB, 1999.
- 📖 <https://www.arkakapak.com/genel/ilk-islami-romanimizi-ilk-batici-romancimiz-yazdi/> Web. 01. 05. 2018